

YÜKSEK İSLÂM ENSTİTÜSÜ

hemen ardından İmam-Hatip okulları, daha sonra Yüksek İslâm enstitülerinin açılmasıyla millî irade doğrultusunda din eğitimi ve öğretimi alanında yeni ve sistemli bir sürece girilmiştir. 1950'li ve 1960'lı yıllar Türkiye'sinde din bilimleri alanındaki yetersizliğe ve öğretim elemanı teminindeki güçlüklerle rağmen Yüksek İslâm enstitüleri hizmet verdikleri yirmi üç yıl boyunca beklentilerin de ötesinde başarılı olmuştur. Gerek din eğitimi ve öğretiminde gerek din hizmetlerinde gerekse akademik alanda İslâm dininin temel kaynaklarına dayanan, İslâmiyet'in dinî ve kültürel birikimiyle bağını sürdüren, aynı zamanda çağdaş dünyanın bilimsel ve insânî değerlerini doğru kavrayıp değerlendiren bu yeni zihniyet sayesinde topluma yönelik din ve kültür hizmetlerinde önemli mesafeler katedilmiştir. Türkiye'de ve yakın coğrafyasında din merkezli siyasal ve toplumsal oluşumların ve ideolojik çekişmelerin yoğun ilgi gördüğü bir dönemde Yüksek İslâm enstitüleri İslâm dininin öteden beri istikrarı ve itidali temsil eden ana çizgisini, din hizmetinin gerektirdiği kucaklayıcı anlayışı koruyarak dinî araştırma, eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdürmüştür. Yüksek İslâm enstitülerinin 1982'de İlahiyat fakültelerine dönüşmesi esnasında ve sonraki yıllarda birçok yeni İlahiyat Fakültesi'nin açılması sürecinde öğretim elemanı sıkıntısı çekilmemesinde enstitülerin sağladığı potansiyelin katkısı büyük olmuştur. Yine Türkiye'de radikal dinî oluşumların tutunamaması, bu noktada sağduyulu bir toplumsal tavırın yerleşmiş olması ve Türkiye'nin İslâm ülkeleri arasında büyük itibar kazanmasında da Yüksek İslâm enstitüleri yanında enstitü mensuplarının akademik ve popüler düzeydeki yayınlarının da önemli rolünün bulunduğunu belirtmek gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

Düstur, Üçüncü tertip, Ankara 1946, XXVII, 1272 (*Resmî Gazete*, sy. 6334); Ali Fuat Başgil, *Din ve Lâiklik* (İstanbul 1954), İstanbul 1977, s. 208-209, 279-294; *Din ile İlgili Eğitim ve Öğretim Komitesi Raporu*, Ankara 1961, s. 21-23; İsmet Parmaksızoğlu, *Türkiye'de Din Eğitimi*, Ankara 1966, s. 39-40; *Türkiye İslâm Enstitüleri Talebe Federasyonu (T.İ.E.T.F.): İslâmî İlimler Akademileri (Raporlar)*, İstanbul 1969, s. 5-18; Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, Ankara 1977, s. 404, 407; M. Necati Öztürk v.dğr., *MEB Din Eğitimi Çalışma Grubu Raporu* (hizmete özel), Ankara 6 Şubat 1981, s. 63-64, 78-79; A. Ferhan Oğuzkan, "Orta Dereceli Okul Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul 1983, s. 619; Mustafa Kahveci, *TBMM Tutanaklarına Göre Türkiye'de Din Eğitimi: 1958'den 1990'a Kadar* (yüksek

lisans tezi, 1990), UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 79; Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, İstanbul 1999, s. 234-235, 238, 241, 465; a.m.f., "Yüksek İslâm Enstitülerinde Din Eğitimi ve Problemleri", *Atatürk'ün 100. Doğum Yılında Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri: 23-25 Nisan 1981*, Ankara, ts. (İlahiyat Vakfı Yayınları), s. 374, 377-378; a.m.f., "Yüksek İslâm Enstitülerinin Akademik Davası", *Nesil*, II/1, İstanbul 1977, s. 5-7; Mustafa Öcal, *Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dinî Hayat*, İstanbul 2008, tür.yer.; a.m.f., "İlahiyat Fakültelerinin Tarihi", *UÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, I/1, Bursa 1986, s. 111-123; *MEB Tebliğler Dergisi*, sy. 1085, Ankara 30 Kasım 1959, s. 1; sy. 1167 (21 Ağustos 1961), s. 119; sy. 1682 (13 Aralık 1971), s. 247-258; sy. 1975 (6 Mart 1978), s. 69-70; *Resmî Gazete*, sy. 7344, Ankara 16 Haziran 1959, s. 21937-21938; Bekir Topaloğlu, "Yüksek İslâm Enstitülerinin 15. Kuruluş Yılı Münasebetiyle", *İslâm Medeniyeti Mecmuası*, III/28, İstanbul 1973, s. 26-28; Hayreddin Karaman, "Akademi Yine Akademi", *Nesil*, I/11 (1977), s. 3-5.

MUSTAFA ÖCAL

YÜMNÎ

(يُمْنِي)

(ö. 1073/1663)

Şuarâ tezkiresi müellifi.

İstanbul'da doğdu. Aslen Tosyalı olup esas adı Mehmed Sâlih'tir. Babası uzun yıllar Kazasker Azmîzâde'nin hizmetinde bulunduğundan Azmîzâde Mustafası olarak anılır. Annesi Babazâde Sinânî diye şöhret bulmuş Sinâneddin Yûsuf Efendi'nin kızıdır. Her iki taraftan da âlim ve edip bir aileden gelen Yümnî Efendi'nin tek erkek kardeşi Sultan II. Mustafa devri şairlerinden Rıfkî Mehmed Efendi'dir. İlk eğitimi ailesinin yanında aldı. Babasının görevi dolayısıyla uzun süre kaldıkları Rumeli'de Hezargrad kasabasında yetişti. İstanbul'a geldikten sonra tahsilini tamamlayıp Şeyhülislâm Bahâî Mehmed Efendi'den (ö. 1064/1654) mülâzemet aldı ve kadılığa başladı. Rumeli'de Eski Zağra'ya bağlı Kili'de muvakkit iken vefat etti. Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi şairlik yönü pek bilinmeyen Yümnî'nin şiirlerinin bulunduğunu kaydeder. Nitekim, "Mahabbet tahrîridir bunda hiç dürr ü güher yoktur / Çalışma yok yere ey dil sana ondan çıkar yoktur" beyti ona aittir (Şeyhî Mehmed Efendi, I, vr. 373^b).

Yümnî'nin bilinen tek eseri *Tezkiretü's-şuarâ*'dır. Şeyhî Mehmed Efendi eserin Yümnî'nin kendi hattıyla yazılmış müsveddesini gördüğünü bildirmektedir. Müellifin tamamlamaya ömrü yetmediği tez-

kirenin müsveddeleri Ali Emîrî tarafından bulunmuş ve 1905'te istinsah edilerek Millet Kütüphanesi'ne konulmuştur (Ali Emîrî Efendi, Tarih, nr. 781). Bundan çoğaltılan nüshalar Millet (Ali Emîrî Efendi, Tarih, nr. 780) ve İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 3948) kütüphanelerinde kayıtlıdır. Kafzâde Fâizî'nin (ö. 1031/1622) *Zübdetü'l-eş'âr*'ı tarzında ve onun devamı mahiyetinde olan *Tezkire-i Şuarâ-yı Yümnî*, Fâizî'den sonra vefat eden yirmi dokuz şairin hal tercümesinden ve şiirlerinden örnekleri içerir. Bunlardan on üçü Safâyî'de, beşi Şeyhî'de, on üçü de İsmâîl Belîğ'in *Nuhbetü'l-âsâr*'ında yer almaktadır. Şair sayısı ve ihtiva ettiği bilgiler bakımından geniş olmayan tezkire yine de XVII. yüzyıl Türk edebiyatı tarihi için bir başvuru kaynağıdır. Eser Sadık Erdem tarafından neşredilmiştir ("Mehmed Sâlih Yümnî, Tezkire-i Şuarâ-i Yümnî", *Türk Dünyası Araştırmaları*, sy. 55 [İstanbul 1988], s. 85-112).

BİBLİYOGRAFYA :

İsmâîl Belîğ, *Nuhbetü'l-âsâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 1182, vr. 30^a-31^a, 118^b; Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 939, I, vr. 373^a-374^a; a.e., Nuruosmaniye Ktp., nr. 3313, II, vr. 91^b-92^a; Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, s. 306-308; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Mecelletü'n-nişâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 446^a; Mehmed Şem'î, *İlavetü'l-Esmârü't-tevârih*, İstanbul 1295, s. 168; *Sicill-i Osmânî*, II, 410; III, 346; Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1973, I, 301; Halûk İpekten, *Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şuarâ Tezkireleri*, Erzurum 1991, s. 92-93; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî* (haz. Cemâl Kurnaz - Mustafa Tatcı), Ankara 2001, II, 1124; Abdülkadir Karahan, "Tezkire", *İA*, XII/1, s. 228-229; "Yümnî, Mehmed Salih Efendi", *TDEA*, VIII, 628.

SADIK ERDEM

YÜREGİR

Oğuz boylarından biri.

Boyun adı Kâşgarlı Mahmud'un *Dîvânü luğâtî't-Türk*'ünde Ürekir / Yürekir olarak geçer. Bu da boyun adının XI. yüzyılda iki şekilde söylendiğini gösterir. İsmi'nin aslı Ürekir olup Yürekir, Türkçe'de eskiden beri örnekleri bulunduğu gibi Ürekir'in başta "y" ünsüzünü almış biçimidir. XIII. yüzyıl kaynaklarından Fahreddin Mübârek Şah'ın Türk illeri listesinde bu boy asıl şekliyle (Ürekir, metinde istinsah yanlışlığı ile Ürekün) gösterilmiştir. Reşîdüddin Fazlullah ve ondan naklen Yazıcıoğlu Ali ile diğerlerinde Ürekir / Üregir diye anılmıştır. XV ve XVI. yüzyıllara ait tahrir defterlerinde Üregir ve Yüregir olmak üzere iki şekline de